



Kunnskapsdepartementet

Postboks 8119 Dep
0032 Oslo

Deres ref
22/5025

Vår ref
2023/8377-INMY

Dato
18.09.2023

Innspill fra Universitetet i Bergen til arbeidet med stortingsmelding om forskningssystemet

Universitetet i Bergen (UiB) takker for Kunnskapsdepartementets (KD) invitasjon til å gi innspill til Forskningsrådets roller og funksjoner, som et første trinn i arbeidet med stortingsmelding om forskningssystemet. UiB ser fram til godt samarbeid og god dialog om utredningsarbeidet.

KDs forståelse av at forskningssystem er delt i tre nivåer

UiB merker seg at KD deler og kategoriserer det norske forskningssystemet i tre ulike nivåer med tilhørende roller, der universitetene tilskrives en utøvende rolle sammen med sykehusene, og instituttsektoren, mens den strategiske rollen legges til Forskningsrådet og Innovasjon Norge. UiB kjenner ikke igjen det norske forskningssystemet i KDs nivåinndeling, og mener at det ikke viser forståelse for den institusjonelle friheten og den helt sentrale strategiske rollen universitetene forvalter. Universitetene er autonome institusjoner med fri forskning og omfattende ansvar for strategisk-faglig samarbeid regionalt, nasjonalt og internasjonalt. UH-loven slår fast at universitetene har et særlig ansvar for forskning og forskerutdanning, og de har en lovfestet faglig frihet, med ansvar for å utforme eget faglig og verdimeslige grunnlag. Fagmiljøene er i faglig forstand frie og selvstendige der den faglige utviklingen i foregår på kollegiale premisser i samspill med deres internasjonale nettverk og institusjonenes og fagenhetenes strategier.

Det tredelte perspektivet står også i motstrid til styringsmeldingens ambisjoner om sterkere tillit, mindre styring og større mangfold i sektoren. UiB mener at en gjennomgang av forskningssystemet må innbefatte en avklaring av ulike aktørers roller og ansvar i det norske forskningssystemet, Forskningsrådet, Innovasjon Norge, KD, universitetene, forskningsinstituttene, næringsliv og det offentlige, i samspill med en internasjonal forskningsverden.

Forskningsrådet er vesentlig for å sikre kvalitet i norsk forskning og for å følge opp de politiske prioriteringene i Langtidsplanen. De gir helt nødvendig rom og ressurser for ekstra

innsats i ambisiøs grunnforskning, sørger for kvalitetssikrede satsinger og insentiver til tematisk og utfordringsdrevet forskning. Ved siden av grunnfinansieringen, er Forskningsrådet også en nødvendig bidragsyter til forskningsinfrastrukturen i Norge som blant annet gjør at fagmiljøer i Norge kan delta i de internasjonale forskningsinfrastrukturene.

Viktigst for UiB er Forskningsrådets sentrale rolle i det norske forskningssystemet for å løfte grunnforskning og styrke kvaliteten gjennom konkurranse og tilrettelegging innenfor en stor bredde fag. Gjennom å bidra til å bygge kapasitet i norsk forskning, fagevaluering, samt å tilrettelegge for at sektoren kan søke om internasjonal finansiering og vinne frem på internasjonale konkurransearenaer, bistår Forskningsrådet til at Norge holder et anstendig internasjonalt nivå på kunnskap og kompetanse.

Universitetenes grunnfinansiering, inkludert finansiering av utdanningene er, sammen med Forskningsrådets støtte til forskning, den mest langsiktige forskningssatsningen Norge har. Forskningsrådets bevilgninger til universitetene gir en særlig stor avkastning siden midlene inngår i et helhetlig kretsløp: en sørger både for viktig ny forskning, forskningsbaserte utdanninger, nye kandidater som kjenner kunnskapsfronten og tar med seg solid forskningsbasert kunnskap inn i samfunn og arbeidsliv.

Hovedbudskap

- KDs tredelte nivåinndeling av forskningssystemet viser ikke forståelse for den institusjonelle friheten og den helt sentrale strategiske rollen universitetene forvalter. En gjennomgang av forskningssystemet må innbefatte en tydelighet av ulike aktørers roller og ansvar i det norske forskningssystemet.
- Det norske kunnskapssystemet er i all hovedsak velfungerende og preget av gode institusjoner.
- Forskningsrådets viktigste oppgave er å bidra til at Norge holder seg med høy, vitenskapelig kvalitet over en stor faglig bredde slik at Norge forblir en kunnskapsnasjon med kunnskapsberedskap, innovativ kraft, faglig kvalitet og et mangfold av disipliner og dermed forskningsbaserte utdanninger.
- Vi trenger et råd som på transparent, langsiktig, ambisiøst og ikke for på politisert vis koordinerer nasjonale konkurransearenaer, tilrettelegger for nasjonale satsinger, koordinerer nasjonalt og internasjonalt samarbeid og nasjonale prioriteringer av infrastruktur.
- Det er svært viktig at Forskningsrådet er bevisst at de tjener en mangfoldig sektor, hvor UH-sektorens institusjoner har stort strategisk ansvar og akademisk frihet. Dette gjelder særlig i initiering av prosesser som potensielt kan påvirke institusjonenes ansvar, verdier og strategier.
- Den vitenskapelige tyngden i Styret og porteføljestyrene må styrkes for å sikre Forskningsrådets faglige uavhengige stilling.
- Virkemidler som kople grunnleggende forskning til innovasjon og verdiskaping, slik som Forskningsrådets SFI- og FME-ordninger og bygger broer mellom forskning, innovasjon og kjeder som skaper merverdi både for vitenskap og for næringsliv og offentlig sektor, er viktige for styrke samspill i møte med tverrsektorielle utfordringer.
- Forskningsrådet kan mest effektivt bidra til å løfte forskningsområder hvor Norge har særlige fortrinn gjennom å styrke konkurransearenaer der kvalitet er eneste kriterium.

Selv innenfor de tematiske områdene i Langtidsplanen bør det settes av 20 prosent til frie forskerprosjekter uten føringer innen hvert tema.

Hva er Forskningsrådets viktigste merverdi i det norske forskningssystemet?

Forskningsrådets viktigste oppgave er å bidra til at Norge holder seg med høy, vitenskapelig kvalitet over en stor faglig bredde for å sikre kunnskapsberedskap, innovativ kraft, faglig kvalitet og et tilstrekkelig mangfold av disipliner og forskningsbaserte utdanninger. Dette sikres best gjennom å være en fri og langsiktig forvalter av nasjonale konkurransearenaer, tilrettelegger for nasjonale satsinger, og koordinator for nasjonalt og internasjonalt samarbeid.

Hvilke funksjoner er det viktig at Forskningsrådet ivaretar i norsk forskning og innovasjon framover?

Det er avgjørende at Forskningsrådet har virkemidler

- som bidrar til vitenskapelig fremragende forskning, med ulike konkurransearenaer som sikrer internasjonal høy kvalitet, der særlig SFF og FRIPRO er viktig
- som bidrar til samspill mellom sektorer og mangfold av forskning i de forskningsutførende sektorene
- for informert rådgivning, koordinering og bindeledd inn mot det europeiske forskningssystemet, for å styrke norsk deltakelse og påvirkningskraft, og bistå til at norsk forskningspolitikk og forskning settes i en internasjonal sammenheng
- som styrker de humanistiske og rettsvitenskapelige fagenes deltakelse og innlemmelse i utlysningene
- for nasjonalt samarbeid om store forskningsinfrastrukturer
- for tverrfaglighet og styrking av tematisk kunnskap på felt som nasjonen ønsker å styrke
- som bidrar til god ressursutnyttelse, samarbeid og arbeidsdeling: Det norske forskningssystemet består av mange forskningsinstitusjoner, universiteter og høyskoler som opererer uavhengig av hverandre.

Forbedringspunkter

Grunnleggende forskning og sterk kvalitet:

Kunnskapsutvikling og grunnforskning trenger stabile kår. UiB mener at Forskningsrådet i større grad burde vektlegge det første punktet i egne vedtekter: «... ivareta grunnleggende forskning, arbeide for utvikling av fag og disipliner ...». Det betyr en sterkere prioritering og større andel av finansieringen til virkemidler uten tematiske føringer som SFF, Fripro, støtte til yngre forskere, fagevalueringer og andre ordninger som har forskningskvalitet som hovedkriterium for tildeling av midler.

Forskningsinfrastruktur:

Infrastruktur er grunnleggende viktig for forskningskvaliteten og internasjonal attraktivitet og styrke. Forskningsrådet bør styrke sin koordinerende, rådgivende og tilretteleggende rolle for nasjonale forskningsinfrastrukturer, for å sikre god utnyttelse, og god spredning av de nasjonale investeringene.

Mangfold og bred kvalitetsbygging i finansieringen:

Det må vurderes og utredes hvordan mangfoldet og den differensierte forskningsbasen kan sikres gjennom *større variasjon og mangfold i virkemidlene*.

Forskningsrådets legitimitet som kunnskapspolitisk rådgiver og koordinerende kraft:

Forskningsrådet bør i større grad benytte seg av kompetansen og kapasiteten fra UH-sektoren enn de gjør i dag, og sikre bred vitenskapelig kompetanse i alle prosesser og styrer. En større bruk av «forskernesamfunnet» i form av høringer og rådslagninger styrker kvaliteten på Forskningsrådets egne prosesser og rådets roll som rådgivende kunnskapspolitisk instans. Forskningsrådet bør være varsomme med å utvide det strategiske rommet på en slik måte at det utfordrer institusjonenes autonomi.

Bevaringspunkter*Nasjonale konkurransearenaer:*

Et Forskningsråd som støtter grunnforskningen og tar sitt langsiktige ansvar for fagutviklingen og kunnskapsberedskapen i dialog med kunnskapssektoren. Nåværende fordeling mellom rammebevilgning og søknadsbaserte midler fra Forskningsrådet er en viktig forutsetning for et godt system. SFF-ordningen som et tiårig program for alle forskningsfelt må bevares. Det gjelder også andre programmer som er spesielt innrettet på å styrke kvaliteten og talentutviklingen i norsk forskning som FRIPRO og satsingen på yngre talenter (YFF). Vi vil også fremheve nødvendigheten av å tilrettelegge for god nasjonal infrastruktur. Det er særlig viktig å sikre at forskning fortsatt er et attraktivt karrierevalg i Norge og at det i større grad legges til rette for at forskere kan delta i internasjonale nettverk og allianser.

Faglig uavhengig rådgivende rolle for myndighetene fundert i styrer og porteføljestyrer med sterk forskningskompetanse og god sektordialog.

Forskningen er internasjonal:

Forskningsrådet bør bistå til at norsk forskning og forskningsinstitusjoner kobles på, samvirkende og konkurrerende, et internasjonalt forsknings- og kunnskapssystem.

Hvordan kan Forskningsrådet best påvirke samvirket mellom aktørene i forskningssystemet og resten av samfunnet slik at forskningen bidrar til å møte tverrsektorielle utfordringer? Er det behov for å styrke samspillet?

Kunnskapspolitikken bør stimulere til mangfold, samarbeid og arbeidsdeling i kunnskapssektoren. Den store utfordringen med vårt norske forskningssystem er ikke forholdet mellom UH- og instituttsektor, som fungerer godt, men den lave andelen av FoU i næringslivet og samhandlingen mellom næringslivet og de andre delene av den forskningsutførende sektoren. Her trenges virkemidler for mer og bedre samarbeid mellom aktørene i forskningssystemet om forskningsspørsmål som krysser sektorgrensene i den kommende systemmeldingen.

Det viktigste er å kople FoU, helt fra grunnleggende forskning til innovasjon og verdiskaping, slik som Forskningsrådets SFI- og FME-ordninger gjør på sitt beste. Støtte til disse ordningene og til infrastruktur som kan deles er eksempler på svært viktige virkemidler som treffer godt fordi finansieringen av sentrene er langsiktig og bygger opp om innovasjon basert på solid, fri forskning, inklusiv forskerutdanningen. Det er behov for slike virkemidler som også understøtter samarbeidet med offentlig sektor.

Virkemidler som kople forskning til innovasjon og skaper merverdi både for vitenskap, næringsliv og offentlig sektor. Forskningsrådet representerer parallelt og annet perspektiv på kunnskap i bruk enn Innovasjon Norge. Det er svært viktig å fortsatt ha et markant skille mellom disse statlige institusjonene.

Hvordan virker forskningsrådsfinansiering inn på de forskningsutførende sektorenes ledelse og styring av forskningsvirksomhet (som f.eks. karriereveier, forskerutdanning, egne strategiske forskningssatsinger og infrastruktur)? Er det behov for endringer?

Forskningsrådet tjener en mangfoldig sektor, hvor UH-sektorens institusjoner har stort strategisk ansvar og akademisk frihet. Forskningsrådet har et bredt mandat, men bør utvise god rolleforståelse for universitetenes autonomi og ansvar når det gjelder meritteringsordninger, doktorgradsutdanningen, og andre institusjonelle forskningsstrategiske valg, og unnlate å initiere politikk som overstyrer dette strategiske ansvaret. I arbeidet med prosesser som potensielt påvirker institusjonenes handlingsrom, verdier og strategier, er det viktig å involvere institusjonene. Prosesser som ikke er godt forankret i sektoren, eller som ikke tar høyde for, eller fremmer, mangfoldet, bør unngås. Vi trenger et forskningssystem og -politikk som på transparent og forutsigbar vis koordinerer nasjonale prioriteringer av infrastruktur, gir gode rammevilkår for forskning, slik at finansieringen er langsiktig, ambisiøs og uavhengig av kortsiktige politiske svingninger.

Hvordan kan Forskningsrådet mest effektivt bidra til å løfte forskningsområder hvor Norge har særlige fortrinn?

Det er viktig å styrke konkurransearenaer der kvalitet er eneste kriterium, selv innenfor de tematiske områdene i Langtidsplanen der det bør settes av 20 prosent til frie forskerprosjekter uten føringer innen hvert tema. Viktigheten av SFF, FRIPRO og ERC-lignende ordninger kan ikke overvurderes.

På hvilke områder bør vi ha nasjonale satsninger og når kan vi lene oss mer på EU? Hvordan bør konkurranseutsatt nasjonal og internasjonal finansiering utfylle hverandre?

Langtidsplanens tematiske satsingsområder dekker i vesentlig grad behovene for å «matche» EUs mer tematiske satsinger i Pillar to. Det bør bekymre mer at Norge ennå ikke har kommet opp på europeisk nivå når det gjelder gjennomslag i bredden av virkemidler gjennom ERC.

Hvordan bør Forskningsrådet ivareta vilkår og muligheter for forskerinitiert forskning og mer politisk initiert forskning?

Forskningsrådet må finne en god balanse mellom politisk styrte oppdrag og forskerstyrte, frie prosjektmidler. Forskningsrådet skal naturligvis følge opp regjeringens politiske målsetninger. Utfordringsbildene knyttet til de tematiske områdene bør uttrykkes mest mulig balansert og nøytralt, og i størst mulig grad henvise til beskrivelser i førende dokument. Forskningsrådets kan først og fremst stimulere forskingsinstitusjonene til å bidra i å utvikle det forskningsbaserte grunnlaget for myndighetenes politikktutforming.

Istedenfor å stille for mange forutsetninger der det gis konklusjoner på samfunnsmessige årsaksforhold, trenger det norske samfunnet mer enn noen gang et forskningsråd som heller etterspør kunnskap om og forskning på sammenhenger. Forskningsinitiert forskning er sentral i et slikt perspektiv. Det forutsetter vilje til risikotaking og forvaltning fra alle ledd i systemet, og «bottom-up-prosesser» med søkelys på de mest avanserte, de nye forskningsmetodene og -prinsippene, med internasjonalt og tverrfaglig samarbeid. Det kreves satsing på internasjonal mobilitet, større internasjonalt samarbeid. Spesielt viktig er det å hjelpe fram en yngre generasjon med sterke, internasjonale forskere og ha gunstige ordninger for forskere.

Om kunstnerisk utviklingsarbeid

UiB vil uttrykke behovet for å sikre finansiering av kunstnerisk utviklingsarbeid. Kunstnerisk utviklingsarbeid, som er likestilt i UH-loven med vitenskapelig forskning, finansieres per i dag av HK-dir. Det er viktig at finansiering av kunstnerisk utviklingsarbeid sikres i fremtidens forskningsfinansieringsmodell, uavhengig av hvem som forvalter finansieringsordningene. Øremerkede midler til kunstnerisk utviklingsarbeid bidrar til å sikre at vitengrunnlaget for de utøvende og skapende kunsthøgskolefagene kan videreutvikles. Det trengs en nasjonal konkurranse for kunstnerisk utviklingsarbeid også som ledd i forventet økt deltakelse i europeiske rammeprogrammer.

Vennlig hilsen

Margareth Hagen
rektor

Tore Tungodden
universitetsdirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen håndskrevne signaturer.